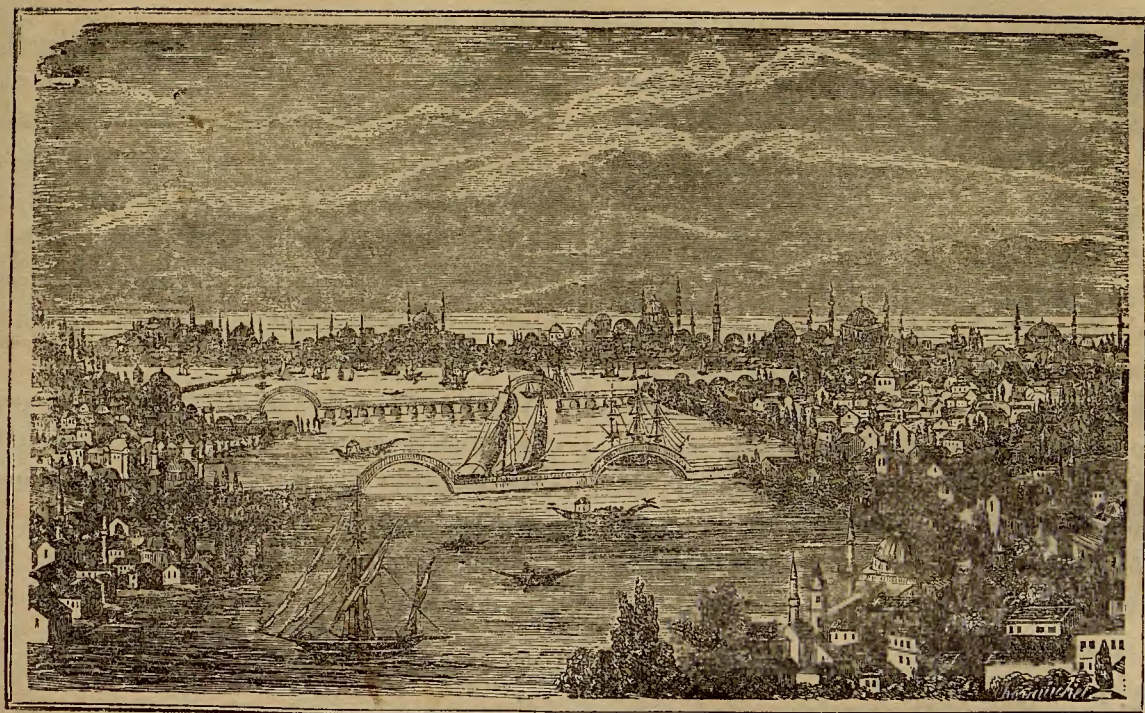

Ծ Ա Ղ Ի Կ

Հ Ա Ն Գ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Դ. Տարի. 1865 Մամուլը քնկերային աշխարհին յայն և, եւ ուր ուր յոյս կայ, հոն կայ նաեւ Նախախնամութեան մասը: Վ. ՀԵԻԿՑ. Թիւ 169 Ապրիլ 1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խօսք առ յարդի ընթերցողս. — Տքնութիւնք ի բանտի. — Հայկական նաւահանի. — Այլևայլք:

ՄԵՐ ԵԱՐԳԻ ԸՆԹԵՐՑՈՂԱՅ

Յայտնի և անյայտ թշնամիներու յայտնի և անյայտ վատութիւնները, կարծուած բարեկամներու թագուն խրտումները, անձնական շահու փառափառութեան գերի անտարբեր Հայերու ընծացքը, և որ աւելի ցաւալին է՝ փոքրոգութենէ թելադրուող տպագրապետի մը շահասիրական անիրաւ և անտեղի պահանջումները, նաև այն պարագան ուր ասիկա կուգէր իւր կամաց ներքև պրկել մեզի, ստիպե-

ցին Ծաղիկը ժամանակ մը խամբելու և վերջապէս Պօլիս փոխադրելու՝ հոն իւր յատկութեանը յարմար հող և թաղար մը գտնելու և անոր մէջ նոր փոթում, նոր գոյն, նոր հոտ, նաև նոր փուռ ընդունելու համար:

Մեր Թերթին հրատարակումը անկարելի էր որ Իզմիրի մէջ շարունակուէր՝ վեցերորդ անգամ մատնութեան և քսութեան զոհուելէն ետք:

Այո, վեցերորդ անգամն է որ տոգէտ ազգայիններու կողմէն փանաքի այլ ազատասէր հրատարակութիւն մը կը հալածուէր, վեցերորդ անգամն է որ աչիկայ միամիտը մամուլը ապտակելու և վհատելու փորձ կը փորձէ, վեցերորդ անգամն է որ տոգէտը լոյսին երեսն ի վայր թքնելու և մուծը զգուե-

լու, ընկերային լսպետեր մը մարելու, և ննչեցեալի մը զիսկին բով ամօրէն վառող աղօտ ճռագով մը քաւականանալու և անոր առջև ծունը դրած մոլեգնաբար ուխտանաւ աղաղակելու կը յանդգնի, և ահա սակայն վեցերորդ անգամն է որ Ծաղիկը այս ամէն հալածումները, ուրացումները առ ոչինչ կը զրէ, և Պօսթօրի տիպանց վրայ կը փծծի, կը գունաւորի, կը զինի՝ Տէրութեան օրինաց հովանաւորութեան ներքեւ պատսպարուած՝ արդարութիւնը վարձատրելու և անիրաւութիւնը պատժելու, տգէտը՝ գիտունէն, իմաստունը՝ իմաստակէն, առաքինին՝ մոլիէն, ճերմակը՝ սևէն զատելու և ներկայելու համար այն միտքերու և սիրտերու որոնք գիտեն զգալ և սիրել, տեսնել և հաւատալ, ըմբռնել և դատել, և որոնց պաշտօնն է ճշմարիտին, գեղեցիկին, և օգտակարին բանորր ըլլալ արիւթեամբ:

Այս անգամ ալ հալածումէ ազատ պիտի մնայ արդեօք Ծաղիկը:

Զգիտենք:

Գիտենք սակայն թէ մամուլը արդի քաղաքակրթութեան թուրն է: Գիտենք թէ հեղինակները և խմբագիրներն ալ նախախնամութեան կամ այս թուրը գործածող զինուորներն են:

Տասն և ինեքորդ դարու մէջ մարդու տրուած չէ փշրել այս թուրը որ մարդկային ամէն տեսակ շահերու վրայ կը շողայ, և զրկել այն թուրը որ զայն կը խաղցնէ ամենուրեք, Իզմիրէն Պօլիս, Պօլիսէն Փարիզ և Լոնտրա, և Եւրոպայէն ալ աշխարհիս ամէն կողմերը:

Գիտենք թէ մայրաքաղաքին մէջ զէթ Տէրութեան շնորհած ազատութիւնը պիտի անարգել վայելենք: Գիտենք թէ այսուհետեւ եթէ ամբաստանելի յօդուած մը գրելու ըլլանք, անկողմնապահ և յօդուածի ոյժը հասկցող յանձնաժողովի առջև պիտի դատուինք: Գիտենք թէ թշնամութիւնը ալ՝ այսուհետեւ հրչափ մըմըայ, խօսի, շարժի, դաւադրէ և մատնէ, չպիտի յաջողի իր կամքը քալեցնելու՝ եթէ իրաւունք չունենայ, վասնզի Ծաղիկը պաշտօնական համարատու մ'ունի Տէրութեան առջև, վասնզի Պօլսոյ մէջ կը հրատարակուի այն, վասնզի հոն մամուլը պաշտպան և տպագրութեան օրէնքն ալ արդարասէր մեկնիչ և անկողմնապահ գործադիր ունի.....:

Ընթերցողը անշուշտ կրնայ այս կէտերուն թագուն նշանակութիւնը բմբռնել: Եթէ ազատութիւն ունենայինք, տարբեր կեդարանք մը կուտայինք յետագայ յօդուածին, եթէ մարգարէ ըլլայինք և հեռատեսէինք ապագայ վատութիւնները, մեր բանտարկութեան գիշերներու տընութիւնը ուրիշ ոճով և ուրիշ ձևով կը գրուէր: Առ այժմ անխորտիկ կը հրատարակենք զայն՝ օր մ'ալ ուրիշ վատութեանց վրայ խօսել յառաջադրելով:

Արդարութիւնը եթէ գիտէ անողորմաբար պատժել, գիտէ նաև համբերել: Բռնաբարուած իրաւունքը, « հատուցում », կը պօռայ: Արդարութիւն ալ կըսէ.

« Համբերէ: »

Համբերենք ուրեմն:

Գ. 2.

ՏԻՆՈՒԹԻՒՆՔ Ի ՌԱՆՏԻ

Երեք տարիէ 'ի վեր օրագրութեան ասպարէզ նետուած ենք, գուցէ առանց կշռելու մեր զօրութիւնը: Երեք տարիէ 'ի վեր հոն կը մըցինք՝ ճշմարտութիւնը սելու և մեր կարողութեան համեմատ Հայերուն վանաքի ծառայութիւն մ'ընելու զիտաւորութեամբ: Այս նպատակին հասնելու համար հարկ եղաւ մեզ արհամարհել թշնամիին հալածումը, անձնական շահու հրապոյրը և բռնութեան սպառնալիքը, և պաշտպանել այն սկզբունքները և զազաւարները, որք մեզ կերակային թէ մարդկային բազմութեան մը էութեան իրական նեցուկներն են: Այսպիսի յառաջադրութեան մը գործադրութիւնը հարկաւ իւր զօրութիւնները ո'նէր, որոնք ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ բնական հետեւութիւն կուի մը, որ չզրկուի քանի դարէ 'ի վեր անընդհատ կը շարունակուի մոլորութեան և ճշմարտութեան, մոլութեան և առաքինութեան, գերութեան և ազատութեան, լոյսին և մութին, հոգիին և նիւթին մէջ: Կռիւներու ամենէն վեհը, ուր մարդկութեան տպագան կը ձնի: Արիւթութեան ամենէն նուիրուկանը, ուր մարդս փոխանակ սողալու անհատականութեան շրջանին մէջ, փոխանակ անասնօրէն օրեր անցունելու յանուն ստամոքսի և զգայարանաց, իւր նմաններուն բարոյական և մտական հարմութեան գուր և վեր կենէ, և բարձրագոյն օժկան մը կընտրէ իրեն՝ մարդկութիւնը յուզող այլ և այլ շահերու ընդ-

հանրումը դիտելու, և անոր յառաջագիմունքն անհատամբ իւր մտքին բաժին խնկած տուրքը վճարելու համար:

Նրբեմն ուղիղ և՛ իբր մարդ՝ անշուշտ երբեմն ալ սխալ քայլեր առնելով մեք ևս մեր կարողութեան համեմատ շարունակեցինք մեր պաշտօնը աշխարհի առաջին սասարեղին մէջ, զինուոր զրուելով այն դրօշին ներքեւ, որ կը ծփայ իրաւունքի, արդարութեան և ճշմարտութեան համար նահատակուող մարդիկներու վերօքը:

Պարտքը այսպէս վարուիլ կը հրամայէր: Աստուրեցիներ ինչ որ պարտք մ'էր, և մեր այս զոհողութեան փոխարէնը ընդունեցանք՝ բամբաստելով, հաւածուելով և վերջապէս բանտարկուելով:

Յօդուած մը հրատարակեցինք ուր հեղինակը վիպական և երգիծաբանական էերպով վարուց և բարուց լրբութիւնը պատժելու և մոլութիւնները դատապարտելու կը յանդգնէր:

Ամիսէ մ'ի վեր բազմութեան կիրքը յուզուած և փոփոխիկ մը հասած է՝ վտանգ սպառնալով նաւի մը, որ այսպիսի սոսկալի ալեկոծութեան և մոլութեան մէջ իւր գնացքը անխտանց շարունակելու համար հազիւ նազ քանի մը լուսատուներ նշմարեց հեռուէն:

Ամիսէ մ'ի վեր տգիտութիւնը բերանը կը խղէ, ագային պատիւ կը սփռայ, կը գոռայ, կ'ապառնայ և կը յայնոյէ: Ամիսէ մ'ի վեր տուններու և խրճիթներու, շտանիքներու և ակումբներու մէջ, բաց իստակաւածիւ աղաւթութեաններէ, չմնաց բերան մը որ չբացուի, չմնաց լեզու մը որ չշարժի, մեր անունը և պատիւը արատելու, սեւելու, բամբաստելու, նուաստելու և խաչը հանելու համար:

Ալիլգուլա՝ մարդկային անգթութեան ամենէն սարսափելիին օրինակը տալ ուղեց աշխարհի և սրտազին փափաքով մը ըսաւ. « Աուգէի որ մարդկային սեռը միայն մէկ գլուխ ունենար որպէս զի մէկ հարուածով կարենայի զլխատել զայն: »

Տգիտութիւնը ամիսէ մ'ի վեր մի և նոյն փափաքը կը մտածէ մեզի համար, և անասելի վայրահաշտութեամբ մը կարծես թողուկ Ալիլգուլա մ'ըլլալ կուզէ մեզի դէմ:

Ծաղրելի ջանք, անհեղեղ աշխատութիւն:

Այս անլուր խաչակրութեան մէջ ամէնէն արի և ամէնէն եռանդուն հանդիսացան բազմածիւ կիներ, զուգէ նաև քանի մը կոյսեր: Կիները աւելի զգացումով քան թէ տրամաբանութեամբ կը տիրեն աշխարհի իրենց ոյժը մեծ է, և անկարելի է անպատիժ են-

ծարկիլ անոնց սրտմտութեան: Կը ճանչնանք անոնց ոյժը, գիտենք իրենց սրտմտութեան պատճառը, և կը տեսնենք որ զինադու մ'առաջարկէ և իրենց բնական գիտասիրութեանը ապաւինելու թէութեամբ անձնատուր ըլլալէ ի զատ փրկութեան միջոց չունինք: Պատուաւոր պետութիւններ և ամբաշէն քաղաքներ անգամ կործանած և աւերակ դարցած են՝ երբ կիներ հանրական իրերու մէջ մատ ունեցած է իբր առարկայ կամ իբր պատճառ:

Կիներու բերանը գիմունքն և կոյսերու շուրթերը սիրալի ներդաշնակութեանց աղբիւր մ'ըլլալու է, այլ եկիւ տես՝ որ քսութեան թոյնը յանդգնեցաւ ուղտեղելու մինչև անգամ այս աղբիւրը: Բայց թողունք կիներ իւր զօրութեամբը նաև առիւթներու և խնձերու իւր աղղումը զգալ տալու, և խօսիւնք թշնամի տգիտութեան վրայ:

Ծաղկի 107^ր Թիւը ցրուելէն երկու օր ետքը թշնամութիւնը, ռիսակալութիւնը և վիրաւոր խնքնասիրութիւնը մեծ դաւադրութիւն մը պատրաստեց մեր բարոյական էութեան դէմ: Մեր դէնքը զրիչն էր, իսկ անոնց՝ դէնքը բռնութիւն: Թշնամութիւնը իւր կարգին մէջ գտնուող խմատակներու, քանի մը աղիկար և բառարան խառնող թուականներու քմածին մեկնութիւններէն և անհեղեղ առարկութիւններէն կամովին խարուեցաւ, և տգէտ բազմութեան մը բազուկը մեզի դէմ զինեց:

Ծաղկի յօդուածին մէջ միայն մէկ յանցաւոր կար, որ էր՝ ճշմարտութիւնը: Այս թուրքումուր ըլլող դաւաւոր յանցաւորը շեշտակի սլաքներ կարծակէր այն ամէն մոլութիւններու և պակսութիւններու վրայ՝ որոնք ընկերային մարմին մ'ապակամելու և զայն փտութեան ենթարկելու յատկութիւնը ունին:

Պատմութեան փիլիսոփայութիւնը մեզ կը սորվեցունէ առնաբար ժպտիլ տգիտութեան կատղութեանը վրայ:

Հասարակութեան մը կարծիքը թէ և զօրաւոր է, բայց յարգի և պատկառելի չէ և թէ լոյս չունի: Շահու համար օրը քանի մը անգամ ծունր դնող և ապականութեան մէջ շաղկապ բազմութեան մը մէջ անկարելի է ուղիղ քայլել առանց ապտակուելու և հաւածուելու:

Հայտնի ընդ միջին դարու անհուն յիմարութեան մ'օրինակ կընծայէ 19^ր դարու մէջ: Հայտնի ընդ միտքը կը հալածէ, տգիտութիւնը կատէ և մամուլի արժանապատուութիւնը կը յանդգնի ապտակելու:

Ընդունանք ջանք: Միտք, ազատութիւն և մամուլ, ասոնք աշխարհիս տէրերն են: Մամուլը մարդկային բազմութեան մը մէջ մտքի և ազատութեան շնորհիւ երկնային շունչ մ'է, Նախախնամութեան կողմէ յարուցուած փոփոխիկ մ'է, որն որ անցեալին և ներկային հիմերը կը սասանէ, և կը մաքրէ մարդկութեան ազտերը: Վսյ անոր որ կուզէ զիմագրաւել այս փոփոխիկին բռնութեամբ. երանիք անոր որ այս փոփոխիկին հետեւումը հեռատեսելով՝ անմոռնչ կը համակերպի անոր բռնութեանը:

Իգմիրի Հայը այս հեռատեսութիւնը չունի: Անիկա ներկային համար կապրի, միայն ստամոքսին համար ջունչ կառնու կուտայ: Մենք որ ապագային համար կապրինք, մենք որ ըստ մեր բխանն կը դիտենք Թէ մարդկութեան քայլերը դէպ ի՞նչ կուզին, այս փոփոխիկին էութեան և շարունակութեանը կաշխատինք և արգիւնաւորութեանը կը հաւատանք սգալի յոյսով մը: Տգիտութիւնը երեք տարիէ՝ ի՞նչ մէջի դէպ անողոր Թշնամութիւն մը ցուցունէլէ ետքը, կարծես իբր օրհասական գազան յարձակեցաւ մեր վրայ: Իւր նպատակին հասնու արդեօք. — Ոչ. բանաւ պատասխանել չէ, բանաւ նախատինք չէ գրական պատուոյ դէմ. « Բանաւ օրագրութեան փառաւոր պատանդանն է: » Ամենէն երկեւի հեղինակներ, ամենէն վեհ մանկարն անգամ յանուն մամուլի, յանուն խեղճ ճշմարտութեան բանտարկուած, աքսորուած, նաև զլխատուած են: Հասարակաց կարծիքը երբեմն միանալոյն յարձակած է ճշմարտութեան մը վրայ, զայն փատահամբուսելու և խաշը հանելու համար: Արի սիրտը և անկախ միտքը զիտէ անվեհեր զիմագրել ոսկեզօծ այլ ազէտ կատգութեան և բարկութեան, զիտէ արհամարիէլ Թշնամութեան սպառնալիքը, վասն զի իւր սիրունին՝ ազատութիւնն և տիրութիւն՝ ճշմարտութիւնն է: « Են, ինչ է աշխարհս, ինչ է (հասա- « բակաց) կարծիքը այնպիսի մարդու մը համար, որ « անցեալին և ներկային մարդերուն կենաց մէջ անոնց « ինքնամոլութեան գազանիքը և չարատրտութեան « ոչնչութիւնը չափած և հասկցած է: Այն մարդը միշտ « զիտէ որ մարդկութեան վերօքը ծխացող խեղճ ճըշ- « մարտութեան մը քով հազար ու մէկ ճշմարտու- « թիւններ կստաննուն և վատահամբաւութեան կնի- « քով կը գրոշմուն: Քաջ զիտէ այնպիսին Թէ էակ- « ներու լաւագոյնները և վեհագոյնները պարտաւորած « են Քրիստոսի ետեւն քալել այն վշտալից արա-

« հետին մէջ ուր վերք և հախտտինք կածրենն (1): »

Միջին դարու ամենէն երկեւի բռնակալներէն մին, անգղոմն Ֆալարիս, պղնձեայ ցուլի մը մէջ մարդէր կը դնէր և զանոնք կենդանի կենդանի խորովէլ կուտար: Թշնամութիւնը, մտքի արեան ծարաւի աղիտութիւնը, Էթէ իւր տրամագրութեանը ներքն ունենար մեր միտքը, անշուշտ Նաբոլիի այս բռնակալին ընծայքը պիտի բռնէր: Բարեբաղդաբար մարդկային միտքը այնպիսի շէնք մ'է զոր երկրային իշխանութիւններու ազդած չէ յափշտակել կամ կիրառութեանէ զրկել: Մեր օրերը միտքը՝ իբր զէնք՝ աղիտութեան հետ կը պատեքագմի: Ընդհանուր մարդկութեան բանտըն է այն, որ ստիճներ կը գարնէ, և կառավարութիւնները ու ընկերութիւնները կղգատէ և կը պատժէ: Անգղեւի վստան մ'է այն՝ կենքի մինչև յետին շունչը, անմահ և անգին պարգև մ'է զոր մարդս նախախնամութեանէ կընդունի, և որն որ երբ կը խարտուի և կը յղկուի, ամենայնի անսահման օրերու մէջ խղճին և սրտին անդրգուելի պնդութիւն մը կուտայ և կստիպէ զանոնք անվեհեր և կանգուն մնալու յուսահատութեան ժամանակ կամ Թշնամութեան եզրին քով: Զշմարիտ սկզբունքները և գաղափարները մարդոտ բուն նախատակին յանգող այլ և այլ բազմազգի ուղիներ են, և իմացականութիւնն ալ ջանն է որ մահկանացուի մը երկրուն և անստոյգ քայլերը կը լուսաւորէ և զանիկա կը խախտուսէ յառաջ խողալու: Այն որ այս ջանին լոյսը փոքր 'ի շատէ կը վաճէլէ՝ վեհութեամբ կանգունէ նոյն ուղիները շրջապատող հազար ու մէկ վիշտերը և դառնութիւնները, և արդարաւ կարշաւէ, կը յառաջանայ՝ երբեմն հոգնելով, մերթ ընկճելով՝ մերթ կանգ և հանգիստ առնելով, այլ միշտ շարունակելով իւր ճամբորդութիւնը, վասն զի դժբալութիւն մը կայ, որ գրեթե անխնայ զլխաւոր շարժառնիւններն, այսինքն անձնական շահէն և փառամոլութենէն աւելի վեհ և բարձր նշանագիր մ'ունի. ըսել կուզեմ բարոյական զօրութիւն, որու ազդիւններն են խղճի մարբութիւնը, սրտի բարձրութիւնը (Sensibility) և մտքի լոյսը:

Այս բարոյական զօրութիւնը շոգսըրթութիւնը կատէ, զիմակը կը մերժէ և բացերես կուրծք կուտայ այն ամէն հարուածներու որք մտլի բազմութեան կողմէ կը տեղան բոկոտն քայլող ճշմարտութեան և ազատութեան բարեկամներու վրայ: Նրբայն կը հսկէ

(1) Ժէօրժ Սան յը Մարիի տը Վիլմեր:

հասարակային կեանքով ապրողի մտքին և սրտին ժողովուրդին անիրաւ յարձակումները, նախանձու կազկածիւնը, թշնամութեան դաւադրութիւնը, բանաստեղծութեան թունալի լեզուն և չարախօս բեքանը, տկարամտութեան ծուռ դատումը չեն զօրեք զանիկա ուրացութիւնը կամ վատութիւնը զրկել և բռնադատել և ոչ իսկ վայրկեան մը :

Արդ հին յիսկալութիւնը և թշնամութիւնը մեզ անհիւժակեան փաստացունելով և քանի մ'օր ընտանի յարկի տեսքէ և քաղաքային ազատութենէ զրկելով եթէ կը կարծեն փոխել կարենալ մեր ներքին համոզումը և սկզբունքը, կը սխալին միամտօրէն :

Հակառակորդի մը կարծիքները թողուլ և զանիկա իւր նիւթական կեանքի պիտոյքը հայնայնոք միջոցներուն մէջէն զրկելը թշնամիին զինուց տկարութեան և փոքրոգութեան ապացոյց է : Ստոյգ է թէ մեր նիւթական կեանքը մեր տկար զրէն ի զատազբիւր չունի : Այս ազիւրը յորդաբուխ չէ, կը խոտովանինք, սակայն մեր սեփականութիւնն է, և հոն կրնանք մեր ծարաւը անցունել⁽¹⁾ :

Քաղաքային ազատութենէ զրկուիլը ի բնէ անտի բաժին ինկած է մեր պաշտօնին : Ստոյկեան ինքնութիւնը և այն բարոյական զօրութիւնը, որու ինչ ըլլալը քիչ մ'առաջ ըսինք, և զոր Ծրանսայի քանի մ'անմահ ուղեղներէ քաղերենք, մեզի համար երկու պատուանդաններ են, որոնց վրայ կրնանք կռնել ոչ միայն Թիւրքիայի բռնատէրէն մեկուն, այլ նաև Պասիփի մէջ, զոր ՏՊին շունչը հիմն ի վեր քանդեց, նաև Սրբէլլերի մէջ, զոր հարկաւորապէս Ուհօ Փօզօլոյի և Բէլլիզոյի հայրենիքի սարսուռէն անշուշտ պիտի տապալի օր մը, նաև Մամբրինեան ստորերկրեայ բռնտէրուն մէջ ուր Սէրվիոս Թոլլոսի նահատակները կը թաղուէին :

Քանի որ մեր ստեղծուն ներքեւ այսպիսի յենարան մ'ունինք, սրտազին դառնութեամբ մը կաղաղակենք Կիզոյի հետ . « Բամբասումը, թշնամանքը, նախա՝ « տինքը և սպառնալիքը՝ թէ ներքին և թէ արտաքին, « հոգ չէ, թող ուզածնուն չափ զիջուին, յայտնի է « թէ չափի կարենան բարձրանալ մեր արհամարհ « հումեան բարձրութեանը : »

Շունը կը հաչէ, վասն զի ջնութիւնը իւր բնութեան տարրերէն մին է. կարիճը կը խայծէ, վազն զի

խայծէն իւր բնական յատկութիւնն է : Նախանձտը և ոխակալը կը զրպարտէ վասն զի սիրտը սև է : Նոյն սրտի սևութիւնը սարսափելի է, մեղանի սևութիւնն ալ անողոր է և վեհ : Սրտի սևութիւնը կաշխատի անուն մը մրելու և սխալու մը սեւելու . անօգնւտ ջանք : Անարատ անունը և պատիւը երկու մարգարիտներ են, որոնք նաև տիգիս մէջ կը վայլին :

Մեղանի սևութիւնը մեր ամենէն զօրաւոր զէնքն է, որով նաև բանտի խորերէն կրնանք խայտառակութեան զրոշմը զարնել բարոյականը իրենց լեզուին մէջ պահող, ուրիշին համար սուտ չխօսելու չափ առաքինի հանդիսացող կամ անոր ասոր իրաւունքը բռնաբարող լրբութեան ճակտին վրայ :

Կարելի է թէ մեր այս զայրոյթը տարաստման և դատումն ալ խիստ երկի : Հոգ չէ, նախ՝ վասն զի մասնաւորների համար չեն անոնք : Ոչ ոք իրաւունք ունի վիրաւորուելու : Այն որ իւր խղճին հետ տեսութիւն մ'ընելէ ետք ինքզինքը այս մոլութեան տէր կը ճանչնայ, թող վիրաւորի, իսկ այն որ խղճէն չդատապարտուիր, թող ինքզինքը բացառութիւն համարի : Նրկորդ՝ վասն զի գէշութեան դէմ սատակ առնելու իւր և լրբութեան դէմ անողոր բարկութիւն մ'ունինք : Յանցանք մ'է այս . — Գուցէ « Ճշմարտութիւնը, կըսէ Լամբէ, մարդուս և մարդկային ընկերութեան էութեանը միակ պատճառն է, միակ կեանքն է : »

Մագասի բանտը նետուող այս աղատամիտ կրօնաւորին կարծիքը սրտովին կընդունինք, և այս համոզումը մեզ կատիպէ հալածել ինչ որ գէշ է . քարոզել ինչորճշմարիտէ : Այս է տաղադրութեան պարտքը : « Օրագիրը, կը զրէր 1855ին Պ. Կրանիկ տը Գասանեազ, կառավարութիւնը, նաև ընկերաքիւնը քըն-նադատելու պաշտօնը ունի : »

Ուրեմն իբր շարագիր օրագրի մը կը հրատարակենք թէ մեր և թէ ուրիշի կողմէ, ինչ որ կը քննադատէ, կը խծծէ Հայ ընկերութեան ամէն սակաւութիւնները և մոլութիւնները, այսինքն վերստին կըսենք թէ կը հալածենք անբարոյականութիւնը և կը քարոզենք առաքինութիւնը :

Այս հալածումը երբեմն իւր բարկութիւնը և քարոզն ալ իւր խառնութիւնը ունի : 19^ր դարը Հայերուն համար տակաւին չորեքտասներորդ դարն է . պղնձեայ դար մ'է : Պէտք է որ հայութեան 17 և 18 դարերն ալ զան հասնին և մոլորի տապալրով քանդեն նախապաշարումները և մոլութիւնները շէնքը :

(1) Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre.

Ինչպէս շատ ազգերու, նոյնպէս Հայ ժողովուրդին համար Վօլթերի հետ կըսենք. « Աշխարհ մեծ նա-
« ւաբեկութիւն մ'է, և մարդերու նշանաբանն է.
« կրցողը քող ազատի (¹) »

Մարդկային ընկերութիւն մ'երբ այս նշանաբանին համեմատ կապրի, ետեւիւնը ամենուրեք կը տիրէ և տառաքինութիւնը իբր ցնորք կը ծագուի: Շահու տենչը և վայելումի կատարութիւնը ոչ զգալու և ոչ ալ մտածելու ժամանակ կը թողու:

Անզգայութեան և ապշութեան հետեւութիւնն է անբարոյականութիւն, ուր եթէ զլորի անիկա, ալ քաղաքակրթութեան անընդունակ կըլլայ եթէ Ներոպայի լուսաւորութեան մասնակցելու կարող նոր սերունդ մը չպատրաստուի: Հանրական անբարոյականութեան յայտարար նշաններն են ուղտի պէս ոսկիին առջև ծունը դնել, միայն կերուխորով, սիրով և զբօսումով զբաղիլ, անամօծ սոփորութիւններ և լրբեմի վարք ու բարք ստանալ, զեղխութեան և շոտայլութեան մէջ թանկութիւն, կենդ վրայէն համեստութեան և կոյսին ճակտէն ամօթխածութեան զբոլմը սրբել և ջնջել: Եթէ Հայ ընկերութեան մէջ զեռ այս աստիճան մարդկային արժանաւորութեան մոռացում մը չկայ, գէթ խոտտովանելու է թէ ազան կամ անազան իւր վերջը այս պիտի ըլլայ, եթէ ժամանակին վառանգին առաջըը չառնուի, եթէ կըսեմ հիմայէն չգտուին աներկիւզ նաւաստիներ ընկերային նաւուն խորտակում սպառնացող ժայռերը ցուցունելու, փոթորիկ պատրաստող տարեբայ յարձակումը նախատեսելու և ըստ այնմ ապաստանաբան մը գտնելու համար:

Հայ ընկերութիւնը իւր էութիւնը թունաւորող բաւական տարրեր ունի արդէն: Անբարոյականութեան ախտը աւելի զիւրաւ կընայ ճարակաւիլայն մարդերու մէջ, որոնք լուսաւորութեան ետեւի կողմը կը տեսնեն և կը խաբուին: Կը նմանին այն անձերու որոնք Տիւմայի Կես-Աշխարհ անուն կատակերգութեան մէջ նկարագրուած են, և եթէ այսօր Իզմիրցիք, փոքրոցութեան և այսրանելի խլրտումներու անլուր օրինակ մը կընծայեն չորս միլիոն Հայերու առջև, պատճառն այն է որ անոնք Ներոպայի հետ աւելի զիւրին յարաբերութիւն կընալով հաստատել, ազիտութեամբ ընդունած են ինչ որ հոն բանաստեղծներու և փիլիսոփայութեան քննադատութեան եւ Էրզիմարանութեան կենսաբանին և կը պախարակուին, և ինչ որ մարդկային սեռի բարոյական և նիւթական շահերու կը հակառակի:

Ուրիշ անգամ ըսած ենք, բայց հոս եւս կըկրկնենք. մենք այն լուսասէր Հայերու կարգէն ենք որոնք ապագայի կը հաւատան՝ եւ այս հաւատքի զօրութեամբ կուզեն ընկերական մարմինի ամէն ախտերը երեսն հանել՝ անոնց բոյժ եւ զարման զտնելու համար: Շլամիտները աղգային պակասութիւնը ծածկելու դրութեան հետեւելը բաւական չեն համարիր, եւ հիմա ելը սքօղել կուզեն նաեւ ընկերային պակասութիւնները:

Թող առէք, կըսեն անոնք, որ ախտը ճարակաւիլ եւ հիմնայ մեր վրայ մինչեւ որ մարմինն իս փախ եւ աղականի: Լին. սակայն շլամիտը եթէ կուրօքն կուզեն ջնջուիլ, գէթ ուրիշներու ջնջման և ապականութեան պատճառ ըլլալու իրաւունք չունին: Ուրիշ ըսելով կիմանամ այն բարեմիտ հասարակութիւնը որ լսածին կը հաւատայ, տեսածէն կը շլանայ, տգէտ լեզուանիներու զբախսութիւններէն համոզում մը կը կազմէ և կոտորեմ կը հեծելի մոլութեամբ որ տառաքինութեան քօղ առած է, սուտին սր ճըշմարիտ կերեւայ, տգեղին որ գեղեցիկի դէմը ունի և մոծին որ շրջմով հուրին լոյսը ունի միայն:

Հասարակութիւն մը երբ այս աստիճան կը կուրանայ և կը նուաստի, երբ իբր անմեղ մանուկ մոլութենէ ծնած ապականակիր կամը իւր ոսկորներուն մէջ կը սողոսկի, կը տարածուի և անոր ամբողջ էութիւնը խանգարել կապառնայ, և երբ այս պատճառաւ սին տեսիլներու և նախապաշարումներու մէջ կը խռի կը մնայ՝ միայն ոսկին խնկարկելու յատկութիւնը պահելով, ալ այդ հասարակութիւնը, ալ այդ ժողովուրդը կը պարտաւորի երթաւ բարեւ ըսելու արարողք և իրաւանց, լուսոյ և զիտութեան, կրօնքի և բարոյականութեան, ընտանիքի և ընկերականութեան, այսինքն բոլոր մարդկութեան բարեկամներու ամէնօր, ամէն վայրկեան քարոզած այն տիեզերական շարժումին որ կանուանի յառաջադիմութիւն:

Ընկերութեան մը համար կորուստի վիճ մ'է իրերու այսպիսի վիճակ մը, և վիճ մը ուսկէ չիք ազատում եթէ յառաջուց չգտնուին փրկաւէտ ձեռքեր՝ անոր թնկն բռնելու և նոյն անդունդին Լըրէն հեռացնելու համար: Ընկերութիւն մը ազիտօքն կընայ

(¹) Le monde est un grand naufrage; la devise des hommes est: sauve-qui peut.

այնպիսի ճամբումը մէջ մտնել, որու ծայրն է այս վտանգը:

Մեզ կը հարցուի թէ սրճնք ևն այն շաւիղները որոնց ծայրը վրձ կայ:

Կը պատասխանենք. Մտքի և սրտի մշակումի մասին անտարբերութիւն, որ կը հետևի սովորաբար նիւթամոլութենէ: Նիւթամոլ հասարակութեան մը ընկերային կեանքը թունաւորող տարրերը արդէն նշանակեցինք և ըսինք թէ ինչպէս անոնք վարուց և բարուց լրբութեան պատճառ կը լլան:

Այս թունալի տարրերը արտադրող սովորութեան մէկն ալ պարահանդէս ըստածն է, երբ մանաւանդ մասնաւորութեան հանգամանք և ընտրութիւն չունենայ այն իւր կազմութեանը, ձևին և գործադրութեան մէջ:

Իզմիրի մէջ պատուաւոր երիտասարդներու կողմէ այնպիսի պարահանդէս մը տրուեցաւ. և ուսումնական հանդիսական մը անորմէ տպաւորուելով գրեց ընդհանուր կերպով ինչ որ ներելի է կարծել, մտածել կամ զգալ որ և է պարահանդէսի մը նկատմամբ: Թշնամիք մասնաւորեցին մեր նամակագրին հանրաբար զրաճները և անոնցմէ իւրաքանչիւր ոք իրեն սեփականեց ընդհանուր տեսութեամբ ըստածը, և այսպէս իրօք յանցաւոր հանդիսացաւ առաջի աշխարհի:

Կը հարցունենք.

Յօդուածին պարունակութեան ո՞ր մասը սրտիւի կը դաշէր. որոնք ևն այն կէտերը զորս Թշնամութիւնը իւր ամբաստանութեան հիմքունեց. եթէ կարդալ և հասկնալ զիսցող Թշնամի մը կայ, Թող երևան ելնէ, Թող մի առ մի նշանակէ այն կէտերը որպէս զի կամ դատաւարութիւնք և կամ արդարամանք լուսաւոր կարծեայ իրաւարարին առջեւ. վասն զի միայն այս իրաւարարի վճիռը կրնայ մեր համոզումը փոխել...

— Միմէ սիտի առարկուի թէ յօդուածին ընդհանուր ձևը եւ ոճը յանդուգն եւ խիստ էր:

— Կենթադրենք և կը հաւանինք: Ասոքին յանդգնութիւնը եւ խստութիւնը նկարագրուած առարկային սաստիկ տճնութեան և վտանգաւորութեան անհրաժեշտ հետևութիւնն է: Գէշութեան գէմքը սրչափ ամոյն և լրբէնի ըլլայ, անաչառ զայրոյթին խստութիւնն ալ այնչափ դառն կը ըլլայ և երբեմն ալ հարկա-

ւորապէս կծու և ազտոտ խօսքերով միայն կրնայ յայտնուիլ⁽¹⁾:

Վերջապէս և թէ առարկուի թէ յօդուածին վիպական խորհրդածութիւնները համեստութիւնը և անմեղութիւնը կը վիրաւորեն, կը պատասխանենք թէ այդ խղճահարճերը Թողնախ իրենց ընտանեաց մէջէն վերցունեն այն ֆրանսերէն վիպասանութիւնները, զորս անկարելի է կարգալուստնց կարմրելու, և ապա զանմեր նամակագրին զգացումներու սահման մը նշանակեն: Բայց ոչ, մեր Թշնամիներու մէջ չկայ մէկը⁽²⁾ որ ելնէ ստորագրութեամբ և բանադատութեամբ օրէնքի համեմատ կարենայ արդարացնել մեզի դէմ դիզուած ամբաստանութիւնները: Նոյն միայն մէկ նշանաւոր անձ գտնուելու ըլլար անոնց մէջ, պիտի փութայինք իւր անունը նշանակել, և ականջէն բռնելով ասպարէզ բերել՝ ապագայ սերնդոց սրտմտութեան և նզովից յանձնելու և հշարտութեան աքցանով (ֆլիքս-քիւն) իւր փառն խիզճը դուրս քաշելով արդար վրիժառութեան մը ոտիցը առջև նետել Թուրքումուր խայտառակելու համար: Ախսոս, որ զուր տեղը կը փնտռենք այդպիսի նշանաւոր մէկը, և արհամարհանօք կը ժպտինք այն տգիտութեան վրայ որ կը կարդայ՝ առանց հասկնալու, կը մեկնէ առանց տրամաբանելու, ձայն լսելով ձայն կուտայ և բառերը քաշքշելով միայն վրէժով հանել զիտէ⁽³⁾: Ապագան պիտի ըսէ թէ որո՞ւ կողմն է իրաւունքը:

Պ.

(1) Si mon vers est trop cru, si sa bouche est sans frein
C'est qu'il sonne aujourd'hui dans un siècle d'airain.

Le cynisme des mœurs doit salir la parole,
Et la haine du mal enfante l'hyperbole.

Mon vers rude est grossier est honnête homme au fond.

AUGUSTE BARBIER.

(2) Արշաղոյսը իր վերջին Թուոյն մէջ յօդուած մը հրատարակելով իւրինչ խելքի տէր ըլլալը նորէն կապացուցանէ: Անիկա կամ զրպարսիչ մ'է, եւ կամ մեր նամակագրին յօդուածը հասկընալու անկարող տղան մը: Երկուքն ալ այնպիսի յատկութիւններ են, զորս ունեցող մը փոխանակ մեզմէ պատասխան առնելու մեր արհամարհութեան կենթարկի: Մեր հրաւերը բան հասկցող եւ ժշմարութիւնը սիրող ուսումնականներու կը վերաբերի, եթէ երբէք կան այսպիսի անձինք մեր Թշնամիներու մէջ:

(3) Que me font après tout les vulgaires abois

De tous les charlatans qui donnent de la voix,

Les marchands de pathos et les faiseurs d'enphase,

Et tous les baladins qui dansent sur la pl rase !

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԱԽԱԿԱՆԻ

ՆԱԽԱԿ ԺԱ.

Ազնիւ Ծաղիկ

Կ. Պօլիս, 20 Մարտ 1863.

Այս միջոցիս Ընդհանուր Ժողովը Ս. Նրուսաղէմի կանոնագիրը քննելու կ'զբաղի և բաւական ազմիլից ատեաններ ունի։ Ս. Պատրիարքը տուաջ ընտրելէն և ապա կանոնագիրը շինելէն բան մը չ'եղէր ըսող սրամիտ քաղաքագետները ընչ ընչ կը համոզուին որ տղայօրէն և Սահմանադրութեան հակառակ վարուեցան։ Նրուսաղէմի Պատրիարքը ազգային ժողովներուն զլխին վրայ մօր ընկալէս կ'իջնէ և կ'սպառնայ որ կանոնին այս ինչ կէտը ընդունելու կամ չընդունելու ազատ է։ Օրէնագիր Ժողովի մը օրէնք տալու պէս կերպարանք կ'զգենու։ Կարծես Թէ գեռ Ընդհանուր Ժողովին բարձր հեղինակութիւնը, վստահան հաստատութեանց ազգային սեպականութիւն լինելը, զգայմանց և մտաց տրդի վիճակը չ'զխտեր ու հին դրութեան մննդորտին մէջ կ'ապրի, և իրաց ելք մը, նոր կանոնագիրը մերժելու ճար մը կը լինտուէ....

Տ'զխտէ որո՞ւմ զրդմամբը։ Վասն զի Նրուսաղէմի խօսքը երբ յուզի ոմանց սրտին, խղճին և մտքին Թելերն ալ կը յուզին կը Թնգան և վրիլով մը հանելու համար կը մեռնին....

Տ'զխտէ ինչ զգայմամբ. կրօնի, շահասիրութեան Թէ ոչ տիրապետութեան ոգով... Թող Արշաղոյսը, որ հին վիճակ մ'է, այս հանելուկը մեկնէ։

Կը հաւատան, Ս. Պատրիարքը, Միաբանութիւնը հին կանոններ ունի, նորը ինչ պիտի ընէ կըսէ և Սահմ. 48-րդ յօդուածը կուզէ ջրել տանկերէն Թարգմանութեան գաւթն բառի մը վրայ կռնելով. ու երբ չյաջողիր, անտուկին բռնալին իր մօտը մնալու, եպիսկոպոսութեան վկայագիրը ինքը մինակ տալու խնդրոյն վրայ կը պնդէ, և վերջը որչափ որ ես մինակ Սահմանադրութեան վրայ կ'ուխտեմ կըսէ, իբր Թէ նոյն ինքն Պօլսոյ Պատրիարքն է, և ժողովն առնելու քալելու փորձ կը փորձէ, բայց ճարը հատած՝ ի վերջէ կը զիջանի և մանաւանդ վկայագրի խնդիրը միշին ճամբով մը որոշուելով՝ հանգիստապէս կ'ուխտէ կանոնագրին անձերի գործադրութեան համար և շարանէ մը ճամբայ պիտի ելնէ դէպ ի Նրուսաղէմ գնալու։

Սահմանադրութեան զիմակաւոր Թշնամիները Թեւ ու ոգի առին, գաղտնի խորհեցան՝ երբ Նրուսաղէմի

Պատրիարքին այս տարադէպ ընդդիմութիւնը տեսան, որպէս զի զլխի վայր կռուին մէջ մօնեն և փոփոխիկ մը հանեն Թերեա Սահմանադրական հաւը անոր մէջ ընկզմելու ազատ յուսով մը։

Ջարմանալի և սրտամոկան բան մ'է Թէ՛ այն Նրեսփոխանները որ նազով Ժողովի կերթան կամ անոնք որ բնաւ անոր երեսը աեսած չունին, լսելով որ կանոնագրին վերջին որոշում պիտի տրուի ներկայացեր կամ զիր գրէր են։ Կարծեմ Թէ Ընդհանուր Ժողովը իր մեծադոյն մօտը միշտ կրնայ գտնել Թէ որ ի պատիւ աւուսանական Նրեսփոխանաց Նրուսաղէմի Ս. Յարութեան տաճարը գումարուի....

Բարեկամ

ՎՐՈՅՐ

ԱՅԼՆԻ ԱՅԼՆԻ

— Ծաղիկի 7-րդ շրջանը կըլրանայ ներկայ 109 և 110-րդ Թիւերովը. ուստի մեր բաժանորդներէն որոնք որ դեռ վճարած չեն իրենց պարտքը, կըխընդրենք որ ժամյառաջ վճարեն։

— Ծաղիկի խմբագիրը կըփութայ իւր շնորհակալութիւնը յայտնել՝ հալս Մեծապատիւ Նազուպ Էֆէնտի Սպարապրեանին և Էմբարսիսի խմբագիր Պարոն Էտուարի, որոնց շնորհիւր փոխանակ քօանութ օրի, միայն հինգ օրի չափ զրկուած մնացինք մեր անհատական ազատութենէ, երկրորդ այն բարեկամներու, ծանօթներու որոնք իրենց համակիր զգացումներով կուզէին ամօքել մեր սրտի դառնութիւնը. երրորդ այն Թերթերու որոնք մեր իրաւունքը սլաշտպանելու զեցին։

— Պատից Վեհափառ Շահը Իզմիրի մէջ իւր կառավարութեան հիւպատոսարանին քարտուղար Մեծապատիւ Պօղոս Պէյին Շիրը Սուրշիս շքանշանին հինգերորդ աստիճանը բարեհաճեցաւ շնորհելու։

Հանարասու

ԶԱՐԵՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ. — ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
ՅԱՐԵԻԵԼԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ.